

MAGISTRATS CATALANS A LA ITÀLIA ESPANYOLA

Pere Molas Ribalta

Els historiadors italians han distingit tradicionalment el període «aragonés» de la seva història, del període espanyol¹. La distinció entre les dues etapes no sempre és fàcil d'establir. Es podria considerar que el regnat de Ferran el Catòlic constitueix el moment de canvi, o potser millor de transició. El regnat de l'emperador Carlos V marca ja una etapa definitiva. La incorporació del ducat de Milà, un territori aliè a la Corona d'Aragó, constitueix també un element de canvi.

La historiografia de la Corona d'Aragó ha assenyalat sempre el procés de castellanització del seu imperi mediterrani i la pèrdua del control. Un moment simbòlic va ser la conquesta del regne de Nàpols per Gonzalo Fernández de Córdoba el 1503. No fou aleshores l'inici de la presència de l'aristocràcia castellana al Mezzogiorno. Ja amb el Magnànim havia arrelat en el *Reame* la família Dávalos, titulars del marquesat del Vasto, però a partir del Gran Capità, s'accentuà l'obtenció de dominis napolitans per part dels aristòcrates de Castella i la presència d'aquests en els alts càrrecs polítics i administratius. El procés no va ser lineal, i així el virregnat de don Gonzalo fou succeït pels del comte de Ribagorça, de don Ramon Folc de Cardona, duc de Somma i comte d'Oliveto², i de don Hug de Montcada. Després de la mort d'aquest, el llarg virregnat de don Pedro de Toledo, va marcar també un canvi en la història del virregnat napolità³.

Un procés similar va afectar els diferents tribunals i consells de justícia i govern propis de cadascun dels regnes⁴. En cadascun va haver-hi una certa proporció de magistrats regnícoles i foranis. Entre aquests, la presència castellana va bandejar la dels regnes aragonesos. Prou que se'n van queixar les Corts aragoneses. Dins l'escàs nombre d'«aragonesos» s'hi compten alguns magistrats catalans. Presentarem aquests casos, bo i situant-los dins el sistema institucional propi d'aquests regnes.

No analitzem el regne de Sardenya. Suscribim les consideracions que sobre aquest regne ha fet Núria Sales. Sardenya era administrada pel Consell d'Aragó. Els seus virreis foren durant el segle XVI nobles de la pròpia Corona, entre ells alguns catalans⁵. A la Reial Audiència, establerta el 1564, una part de magistrats procedia dels altres regnes de la Corona. No hi hagué, doncs, castellanització, ni paper marginal dels aragonesos.

També era diferent la situació del regne de Sicília. Ja en el segle XV la legislació siciliana havia establert el principi de la reserva de places de justícia pels naturals del regne. Ni tant

1. Vegeu els números 17-18 de la revista *Cheiron*, «L'Italia degli Austrias. Monarchia cattolica e domini italiani nei secoli XVI e XVII». Mantova 1993.

2. Vegeu la bibliografia citada per Pere MOLAS, *Catalunya i la Casa d'Austria*, Barcelona 1996, p. 41.

3. Carlos José HERNANDO, *Castilla y Nápoles en el siglo XVI. El virrey Pedro de Toledo*, Salamanca 1994.

4. Un plantejament general el fa José María GARCIA MARIN, *Monarquía católica en Italia. Burocracia imperial y privilegios constitucionales*. Centro de Estudios Constitucionales. Madrid 1992.

5. Josefina MATEU IBARS, *Los virreyes de Cerdeña. Fuentes para su estudio*, 2 vols. En el segle XVII, però, es produí l'entrada de nobles castellans. El darrer virrei català va ser el comte d'Erill (1617-1623).

sols Felip II va poder trencar aquest principi⁶. A més, la major part de places dels tribunals superiors de justícia sicilians no eren perpètuas, o *ad beneplacitum* regi. Al contrari, eren biennials. Aquesta «*frequens honorum mutatio*» permetia a un gran nombre de juristes tenir accés a les dignitats i era ben vista per la noblesa. El sistema de les places biennials va resistir qualsevol intent de reforma, fins i tot durant el primer terç del segle XVIII⁷.

Catalans a Nàpols

La situació va ser diferent en el regne de Nàpols. La xarxa judicial napolitana havia quedat establerta en el regnat del Magnànim. Alfons V havia creat el *Sacro Regio Consiglio* com tribunal superior de justícia⁸. Ferran II, durant la seva estada a Nàpols, va crear una institució que va esdevenir clau durant tot el període virregnal, fins 1734: el Consell Col·lateral, organisme de justícia i consell polític, que asumia les funcions de la cancelleria reial⁹. Per formar part del nou Consell, Ferran va nomenar alguns magistrats no napolitans, concretament d'altres regnes de la Corona d'Aragó.

Els personatges d'origen hispànic que arrelaren d'una o altra forma en la vida institucional del regne de Nàpols apareixen sovint amb formes italianes a les fonts de l'època i a la historiografia. Així, un dels regents del Col·lateral, Joan Llonch, valencià de Sant Mateu, és citat comunament com Giovanni Longo o Lonc¹⁰.

En el Col·lateral establert per Ferran II hi havia consellers lletrats i d'altres de capa i espasa. Encara que el paper d'aquests va ser disminuït al llarg del segle, va tenir importància durant la primera meitat.

El cavaller tarragoní Lluís d'Icart i Requesens, que fou castellà del Castelnovo a Nàpols i senyor de Caserta, és citat com «president del Consell» del virrei Cardona; cal entendre que va ser membre del Col·lateral¹¹. Morí a Nàpols el 1531 i el succeí com castellà de Castelnovo (1532), el seu fill Cristòfol, que fou també capità general de les galeres de Sicília i morí el 1534¹².

Segurament la protecció d'Icart va afavorir la carrera del seu parent Joan Ponç (citat en la historiografia italiana com Ponte), cavaller i doctor en drets, que va ser governador de les províncies de Principat Citra i Basilicata i jutge de la Gran Cort de la Vicaria a Nàpols. Fou el pare de l'erudit tarragoní Lluís Ponç d'Icart¹³.

Un dels catalans portats a Nàpols per Ferran II va romandre al regne més de 40 anys. El jurista barceloní Jeroni Coll o Descoll havia estat nomenat el 1504 regent de la cancelleria del regne de Mallorca¹⁴. El 1507 fou nomenat pel *Sacro Regio Consiglio* i a l'any següent passà al Col·lateral. Malgrat el que disposava la legislació napolitana (les *Regie Novelle*), se li permeté romandre en el regne amb la muller i els fills. En italià és citat com Girolamo Colle¹⁵. Ell, a l'igual que el virrei Cardona, contribuï a la introducció de l'escultura del Renaixement a Catalunya en el seu conjunt funerari¹⁶.

Després de la invasió francesa de 1528, durant la qual va morir el virrei Hug de Montcada, Coll va obtenir diferents dominis senyorials confiscats a la noblesa «angevina».

6. Vittorio SCIUTI RUSSI, *Astrea in Sicilia. Il ministero togato nella società siciliana dei secoli XVI e XVII*, Jovene editore, Napoli 1983.

7. Vittorio SCIUTI ROSSI, «Stabilità ed autonomia del ministero siciliano in un dibattito del secolo XVIII», *Rivista Storica Italiana*, LXXXVII, 1, 1975, pp. 47-86.

8. Alan RYDER, *Alfonso el Magnánimo, Rey de Nápoles*, Institución Alfonso el Magnánimo, València 1987.

9. Aurelio CERNIGLIARO, *Sovranità e feudo nel Regno di Napoli, 1505-1557*, Napoli 1983, en especial p. 42-44.

10. Vegeu les referències reunides per Pere MOLAS RIBALTA, *Catalunya i la Casa d'Àustria*, Barcelona 1996, p. 80.

11. No el cita Gaetana INTORCIA, *Magistrature del Regno di Napoli. Analisi prosopografica. Secoli XVI-XVII*, Napoli 1987.

12. CERNIGLIARO, I, p. 123 n. 298. HERNANDO, p. 360 i 368.

13. Eulàlia DURAN, *Lluís Ponç d'Icard i el «Llibre de les grandeses de Tarragona»*, Barcelona 1984, pp. 9-10. Manuel Jaume MASSO i CARBALLIDO, «Notes per a una biografia de Lluís Pons d'Icart», dins *Treballs Canongins*, La Canonja 1985, p. 63-102.

14. Josep JUAN VIDAL, *El gobierno del Reino de Mallorca (siglos XV-XVII)*, Palma de Mallorca 1996, p. 146-147.

15. INTORCIA, p. 298. Renata PILATI, *Officia Principis. Política e amministrazione a Napoli nel Cinquecento*, Jovene editore, Napoli 1994, p. 13 i 28-29.

16. MOLAS, p. 80-82.

El seu fill, anomenat Gianotto, va ser governador de Càpua¹⁷. Un altre fill, Bernat, nascut a Nàpols, va ingressar el 1532 a l'orde de sant Joan de Jerusalem¹⁸.

Coll va aspirar diverses vegades a tornar a la Península Ibèrica. Concretament aspirava a la plaça de vicecanceller d'Aragó. Ho havia intentat el 1523, a la mort d'Antoni Agustí i Siscar. Va tornar-ho a fer el 1532 a la mort de Joan Sunyer. Aleshores era ja el degà de la cancelleria napolitana, és a dir, del Col·lateral, i es presentava com «*viejo y enfermo*»¹⁹. El càrrec de vicecanceller, però, fou per Miquel Mai, i Coll va romandre a Nàpols on es va convertir en home de confiança de don Pedro de Toledo, virrei a partir de 1533.

El virrei sempre va donar informes positius de Coll a l'emperador: «*Micer Col es buen letrado y muy onrado y provechoso*»; «*El regente micer Colle es buen servidor de V.M. y sirve con mucha afición*»²⁰. Toledo va donar suport a les demandes de Coll per obtenir una dignitat fora del regne, per exemple, el bisbat de Barcelona. Gràcies a don Pedro, Coll va obtenir el càrrec de Vice Protonotari del regne de Nàpols el 1542. Per fi el 1547, després de la mort de Mai, va assolir el cobejat càrrec de vicecanceller. Tant els seus memorials com les recomanacions del virrei es referien als seus llargs anys de servei: «*ha 40 años que sirve*». Era el conseller més antic de la cancelleria napolitana, i també «*el más antiguo regente que hay en todos los reinos de Aragón y de Nápoles*». Encara recordava els temps de la batalla de Ravena, el 1512 i els èxits polítics de Ferran el Catòlic²¹.

Micer Coll va tornar a Espanya, però aquest no va ser el cas d'un altre català a Nàpols: Francesc Reverter. Aquest personatge procedia d'una família de burgesos honrats de Vilafranca de Conflent que havien estat síndics a les Corts de 1519 i 1528, doctors en dret i consellers reials²². Reverter va arribar a Nàpols arran de la crisi de 1528 en funcions de comissari general contra els rebels. El 1532 va ser nomenat un dels «presidents» lletrats o consellers de la *Regia Camera de la Sommària*, és a dir, el consell de finances del regne. Era qualificat de «*doctor catalán ... hombre de buenas letras y habilidad*». Dins la institució va desenvolupar una doble tasca. D'una banda hom destaca la seva capacitat tècnica. Va reorganitzar els registres i la comptabilitat de la *Camera* i va donar suport a la política fiscal i a l'acció antisenyorial de don Pedro de Toledo. Segons aquest, Reverter

«*tene buona doctrina e gentil spirito e perfetta inteligentia in lege et intende bene la compti della Camera*»²³.

La seva capacitat i la protecció del virrei portaren Reverter al càrrec de Lloctinent (en realitat president) de la institució el 1547. Per altra banda, els propis autors napolitans subratllaren la importància de la seva jurisprudència: en concret de les *Decisiones* de la *Camera*²⁴. Però com molts oficials de finances de l'època, la seva acció no era inatacable i va ser objecte de la *visita* d'inspecció portada a terme a la administració napolitana per Gaspar de Quiroga (el futur Inquisidor general) entre 1559 i 1563. La *visita* va comportar una veritable reforma de la *Sommària*²⁵. Tanmateix Reverter havia estat nomenat regent del Col·lateral el 1557. Igual que Coll, s'havia beneficiat de les terres confiscades als aristòcrates napolitans pro-francesos, en concret de la venda de les terres del príncep de Salerno i va adquirir la ciutadania napolitana, amb el títol de duc de la Salandra. Per l'historiador italià Roberto Mantelli, la carrera de Reverter

17. Tommaso PEDIO, *Napoli e Spagna nella prima metà del Cinquecento*, Napoli 1978, passim.

18. ALOS y DOU, *Pruebas de caballeros de la Orden de San Juan*, Barcelona 1925, p. 70.

19. PILATI, p. 13.

20. PILATI, p. 374. Aurelio CERNIGLIARO, *Patriae leges, privatae rationes*, Napoli 1988, p. 156.

21. CERNIGLIARO, *Patriae leges*, p. 155 y 158. HERNANDO, p. 213. Giuseppe CONIGLIO, *Il vice-regno di don Pietro de Toledo (1532-1553)*, Napoli 1984, II, p. 411, 537 i 545.

22. Francisco José MORALES ROCA, *Ciudadanos y Burgueses Honrados ...*, Madrid 1995, p. 251.

23. PILATI, pp. 149, 161. CERNIGLIARO, *Patriae leges*, p. 178, 226-227. Del mateix autor, *Sovranità e feudo*, en especial p. 581, n. 36. HERNANDO, p. 221-222. Roberto MANTELLI, *Il pubblico impiego nell'economia del Regno di Napoli*, Nappoli 1986, p. 69-73.

24. CERNIGLIARO, *Sovranità e feudo*, p. 581, n. 36.

25. Roberto MANTELLI, *Il pubblico impiego nella economia del Regno di Napoli. Retribuzione, reclutamento e recambio sociale (secoli XVI-XVII)*, Napoli 1986.

constitueix un exemple d'espanyol naturalitzat²⁶. Dos cents anys després, amb el cognom Revertera, els ducs de Salandra encara figuraven en els rengles de l'aristocràcia napolitana²⁷.

Una generació després, un altre català, Pere Castellet, va fer la carrera que portava de la *Sommara* al Col·lateral. Però el més important del *curriculum* del doctor Pere Castellet és que incloïa també el ducat de Milà, un territori de la Monarquia hispànica que no havia format part de la Corona d'Aragó. Castellet havia estat president (1579) del Magistrat de Milà (un organisme amb atribucions financeres), abans de ser «president» de la *Sommara* (1582) i regent del Col·lateral (1596). Luigi Castellet, marquès de Montoro (1606), va exercir diferents governs provincials al Principato i Calabria, però no va arribar a formar part dels grans tribunals del regne²⁸.

Un autor de principis del segle XVIII, a les seves *Narraciones históricas*, ens diu que era originari de Sarreal el llinatge napolità de Moles, que arribà a obtenir la dignitat ducal, i que el tronc del llinatge era «uno (que) pasó a Nápoles por consejero en tiempos de Felipe II», però no disposem de prou informació per confirmar aquesta connexió²⁹.

Llombardia espanyola

Milà va tenir també una gran importància en la carrera de l'advocat català Antoni Ferrer, natural de sant Feliu de Guíxols³⁰. Ferrer havia estat assessor de la capitania general de Catalunya durant el virregnat del duc de Feria (1596-1602)³¹ i es va vincular a aquest personatge. El duc, que havia estat nomenat virrei de Sicília, se'n va endur Ferrer com a *consultor*, un dels escassos càrrecs de l'illa que estava a disposició dels espanyols³². En cessar en el virregnat, Feria encara va demanar que Ferrer l'acompanyés en una projectada ambaixada a la Lliga Catòlica alemanya, que no es va dur a terme per la mort del duc. Ferrer va romandre a Sicília fins 1619, ocupant el càrrec de mestre racional lletrat («*longioris togae*»)³³. El 1619 va aspirar a ocupar el càrrec de president de la Magna Curia de justícia, sense passar per la preceptiva terna que havia de proposar el virrei, però la meitat dels membres del Consell d'Itàlia s'oposaren a la seva pretensió³⁴.

Sense deixar Sicília, Ferrer havia obtingut el 1603 una plaça en l'important Senat de Milà; i va ser l'únic català d'entre 49 espanyols que ocuparen el càrrec. El 1618 es va incorporar a l'administració de la Llombardia espanyola amb el càrrec de gran canceller³⁵, que, de fet, estava ocupat per espanyols des de la primera meitat del segle anterior.

A Milà, Ferrer va trobar com superior, en el càrrec de governador general, el tercer duc de Feria, del qual sembla haver estat també home de confiança. El duc el va enviar en missions diplomàtiques als estats italians veïns: a Màntua (1620) i a Gènova (1622). També el va trametre tres vegades a Madrid, via Barcelona (1621, 1623, 1635), per tractar els afers polítics relatius

26. CERNIGLIARO, *Patriae leges*, p. 162. MANTELLI, p. 345.

27. Armand de FLUVIÀ, «Títulos nobiliarios concedidos a familias catalanas», *Documentos y estudios*, XVI, 1966, p. 13 i 32.

28. Archivo General de Simancas. Catálogo XXXIII. Privilegios de Milán, n.º 1046. Títulos y privilegios de Nápoles, II, 72-73. INTORCIA, p. 294.

29. *Narraciones Históricas*, II, Madrid 1998, p. 133. Castellví, que era de Montblanc, donava com informació pròpia que el personatge havia fet construir un retaule, amb les armes de la família i una casa «*que hoy dia los de su familia llaman la casa del juez*». Gaetana INTORCIA identifica un Francesco Moles, membre de la *Sommara* (1556), seguit d'Annibal Moles als tribunals de la Vicaria (1557), *Sommara* (1568) i al Col·lateral (1585). Després d'aquest hi hagué altres tres Moles en els grans tribunals napolitans: un altre Annibal, Diego i un altre Francesco, que fou duc de Paretti en el regnat de Carles II.

30. Lluís ESTEVA, «Antoni Ferrer, gran canceller de Milà», *Revista de Gerona*, n.º 63, 1973, p. 50-62. Pere MOLAS RIBALTA, «Noves notícies sobre Antoni Ferrer, gran canceller de Milà», *Publicacions de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà*, volum n.º 17 (1998), p. 107-114.

31. Un micer Antoni Ferrer és citat en aquest sentit a *Dietari de la Generalitat*, III, Barcelona 1996, p. 333.

32. Un document posterior descrivia el càrrec amb les següents paraules: «*En Sicilia no hay más ministros españoles que el consultor, que, infaliblemente ... siendo buen letrado ... dirige la mayor parte de los negocios de la justicia*». Citat per SCIUTI RUSSI, op. cit. p. 40 i 317.

33. El 1614 el conjunt de l'administració siciliana va ser objecte d'una visita d'inspecció. Archivo General de Simancas. *Inventario de visitas de Italia (siglos XVI y XVII)*, Valladolid 1982. Leg. 215-2. «Cargos y descargos de Antonio Ferrer, del Consejo de Su Majestad, Maestre Racional del Tribunal del Real Patrimonio y Consultor del Virrey».

34. SCIUTI RUSSI, p. 111 n. 83.

35. AGS. *Títulos y privilegios de Milán (siglos XVI y XVII)*, Valladolid 19, p.140.

a la conservació del camí espanyol pel territori de la Valtelina³⁶.

El 1623 el duc de Feria va donar suport a la pretensió de Ferrer de ser nomenat vicecanceller de la Corona d'Aragó, una aspiració que va ser frustrada. El 1625 se li concedí plaça en el Consell d'Itàlia, sense deixar però l'exercici de la cancelleria a Milà³⁷.

La principal fama de Ferrer es deu al retrat positiu que en va fer el romàntic italià Alessandro Manzoni en la seva novel·la històrica *I promessi sposi*. L'etapa final del govern de Ferrer coincidí amb dos moments difícils de la vida milanesa: l'epidèmia de pesta i la guerra de Màntua. El retrat favorable del guixolenc a les planes de Manzoni, contrasta amb la severitat atribuïda al governador general, don Gonzalo Fernández de Córdoba, el qual era, per cert, germà del duc de Sessa i comte de Palamós, fills ambdós del duc de Sessa que havia estat ambaixador a Roma i que el 1603 parlava en català al Consell de Cent³⁸.

Un historiador italià actual, Vincenzo Signorotto, considera que ni tan sols una figura relativament tan coneguda com Ferrer ha suscitat una investigació monogràfica sobre la institució del gran canceller. El mateix autor insisteix en el procés d'italianització de Ferrer, que va contreure segones noces a Milà i va situar la seva filla en els rengles de l'aristocràcia lombarda³⁹.

També a la Lombardia espanyola va transcórrer la primera part de la carrera política de Josep de Boixadors. Aquest cavaller català va obtenir una beca en el col·legi de sant Climent de Bolònia, una institució que orientava els seus becaris vers l'administració de justícia de la Itàlia espanyola⁴⁰. Boixadors va ser col·legial durant els anys 1631-1634, i posteriorment va exercir diferents càrrecs a ciutats de Llombardia. Va ser *podestà* a Varese, Pavia i Alessandria i va culminar la seva etapa italiana amb el càrrec de capità de justícia del marquesat de Finale, a Ligúria. De tornada a Catalunya va ser, després de 1652, regent de l'Audiència de Catalunya i membre del Consell d'Aragó⁴¹. A Milà s'havia casat amb Llúcia Grassi, filla del senador Alessandro Grassi, mort el 1629. El seu fill, Alexandre Boixadors i Crassi, va ser conseller en cap de la ciutat de Barcelona, i un altre, Lluís, nascut a Milà, va rebre hàbit de cavaller del orde de Sant Jaume el 1672⁴².

Nàpols al segle XVII

No havia cessat la presència catalana als tribunals del regne de Nàpols. Ferran d'Azcón i Queralt, cavaller de les valls de Benasc, «condado de Ribagorza, montañas del reino de Aragón» va ser *visitador* del regne de Sardenya, conseller extraordinari del Col·lateral de Nàpols (1640) i lloctinent de la Sommaria (1643)⁴³. Per aquells mateixos anys estava a Nàpols Josep Feliu i Cerezo, d'Agramunt, de família de militars i cavaller de sant Jaume el 1643. Feliu va ser primer oïdor a l'Audiència provincial de Salerno i després jutge de la *Magna Corte de la Vicaria*: jutge civil de 1636 a 1638 i criminal de 1645 al 1658. El 1660 va ser nomenat per la *Sommaria* el 1660 i va morir el 1666. Va ser enterrat a la capella dels catalans a l'església de sant Jaume dels espanyols⁴⁴.

Ja en el regnat de Carles II va anar a presidir la *Sommaria* el doctor Rafel Vilosa, originari de Garsola, a Santa Maria de Meià, regent de l'Audiència (1655) i conseller d'Aragó (1663)⁴⁵.

36. Dóna notícia dels seus viatges Jeroni PUJADES en el seu *Dietari*, Barcelona 1975, III p. 53, 152 i 241.

37. Biblioteca Nacional. Madrid. Mss. n.º 8.385. Correspondència del cronista d'Aragó, Diego José Dormer, fol. 202. «Privilegio concedido a D. Antonio Ferrer de Regente en el Consejo Supremo de Italia con retención de la plaza de Gran canceller de Milán en el año 1625».

38. Sobre aquests personatges vegeu Pere MOLAS RIBALTA, «Els comtes de Palamós a l'Edat Moderna», *Estudis del Baix Empordà*, n.º 16 (1997), p. 43-48.

39. Vincenzo SIGNOROTTO, *Milano spagnola*, Milano 1996, p. 93 i 166.

40. Antonio PÉREZ MARTIN, *Proles Aegidiana*, Bolonia 1979, tomo 3, pp. 1293-1294, n.º 1095.

41. Ion ARRIETA ALBERDI, *El Supremo Consejo de la Corona de Aragón, 1494-1707*, Zaragoza 1994, p. 607.

42. MOLAS, *op. cit.* p. 126. Archivo Histórico Nacional. Madrid. Órdenes Militares. Santiago, expediente 1124.

43. MOLAS, *Catalunya i la Casa d'Àustria*, p. 162.

44. INTORCIA, p. 309. Eduard TODA, *Bibliografía espanyola d'Itàlia*, II, 1928, n.º 1691. Giuseppe GALASSO, *Napoli spagnola dopo Massaniello*, Bari 1972, I, p. 141.

45. ARRIETA, p. 628.

De manera una mica estranya, tot i conservant la seva plaça al Consell d'Aragó, Vilosa va ser nomenat gran canceller de Milà (1670) i l'any següent va bescanviar de fet el càrrec amb el lloctinent de la *Sommària*, el valencià Antoni de Joan i Centelles, marquès de Centelles, el qual havia entrat en conflicte amb el virrei, don Pere Antoni d'Aragó⁴⁶. Vilosa es va mantenir al front de la *Sommària* fins 1677 i va retornar a la Cort.

En els darrers anys de la casa d'Àustria van estudiar dos catalans al col·legi de Bolonya. El tarragoní Josep de Montserrat i Moles⁴⁷ va obtenir la beca gràcies a la influència del seu oncle, el financer Francesc de Montserrat, marquès de Tamarit, i membre del Consell d'hisenda a la Cort⁴⁸. Precisament el jove Montserrat va ser presentat com becari per un dels patrons del col·legi, el marquès d'Estepa, un altre dels financers presents al Consell. Les fonts col·legials es feien ressò del parentiu del seu becari amb el segon marquès (en aquest cas per matrimoni) de Tamarit.

De la nobilíssima casa del señor marquès de Tamarit, del Consejo Supremo de Aragón, cuya dignísima consorte es prima hermana del señor don Joseph Montserrat.

Aquest col·legial no va exercir cap càrrec a Itàlia, sinó que va tornar a Catalunya, on va obtenir un càrrec relacionat amb l'administració de finances, com era una plaça en el Consell de la Batllia general⁴⁹.

El segon becari a qui ens referim va ser Josep de Potau i Olzina. Pertanyia a una família de magistrats ennoblits que durant la guerra de Successió es va inclinar per la causa de l'Arxiduc⁵⁰. El nostre personatge, que el 1703 havia obtingut hàbit de cavaller de l'orde de Sant Jaume, va romandre fidel a Felip V i va exercir diferents càrrecs a l'administració provincial napolitana. Va ser auditor a Téramo, i Chieti i auditor general de l'exèrcit dels Abruzzos. Després de la conquesta del regne pels austríacs (1707), se li va concedir plaça, primer a l'Audiència de Sevilla i després a Hispanoamèrica, on va ser «*ministro acompañante del virrey del Perú*»⁵¹.

La posició de les Corts

El paper minoritari i marginal a què els naturals de la Corona d'Aragó havien quedat reduïts a l'Itàlia espanyola, era criticat per les Corts dels regnes. Les de València van fer, el 1626 una demanda formal i desenvolupada. Un dels capítols de Corts demanava al rei la següent petició:

«S.M. tindrà particular conte en ocupar als naturals de la Corona de Aragó en lo Consell Supremo de Italia y Audiències dels Regnes de Nàpols i Sicília».

Les Corts valencianes argumentaven que aquells territoris eren «de conquesta de la Corona d'Aragó», províncies i regnes conquistats «ab la sanch, vida y hazienda dels naturals de aquella», i que havien estat governats «per lo Consell Supremo de Aragó ab tanta satisfacció com acostuma de tot lo que està a son càrrech». Demanaven també una presència en el Consell d'Itàlia, on, desde la seva fundació, no hi havia hagut magistrats «aragonesos». La resposta del rei va ser més aviat evasiva: «tindrà molt particular compte en ocupar-los»⁵².

Una requesta similar va ser feta per les Corts aragoneses d'aquell mateix any, i es va confirmar, per les dues institucions, a les convocatòries de 1645 i de 1646. Ja Xavier Gil va estudiar fa anys quina va ser la realitat de les promeses fetes per la legislació⁵³.

46. MOLAS, *Catalunya...* p. 126.

47. PÉREZ MARTIN, p. 1485, nº. 1.200.

48. Pere MOLAS RIBALTA, «Catalans als Consells de la Monarquia (segles XVII-XVIII). Documentació notarial», *Estudis històrics i documents dels Arxius de Protocols*, nº. XIV (1995).

49. *Manual de Novells Ardiis*, XXIV (1702-1704), p. 78 i 246-247.

50. Joaquim ALBAREDA, *Els catalans i Felip V. De la conspiració a la revolta*, Barcelona 1993, *pàssim*.

51. PÉREZ MARTIN, pp. 1519-1521, nº. 1214.

52. *Cortes del reinado de Felipe IV. I. Cortes valencianas de 1626*, Estudi introductor de Dámaso de LARIO, València 1973, p. 86.

53. Xavier GIL PUJOL, «La proyección extraterritorial de la clase dirigente aragonesa», dins AA.VV. *Historia social de la administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*, CSIC, Barcelona 1980, p. 65-83.

Òbviament a Catalunya no es va poder aprovar cap legislació relativa al tema durant el segle XVII. Però quan es pogueren concloure unes Corts, el 1702, es va reprendre l'argument. La constitució aprovada declarava que era Catalunya qui havia donat principi a la grandesa de la Corona d'Aragó, i que Ferran II havia erigit el Consell Col·lateral de Nàpols, valent-se de consellers en sa major part catalans. Es presentava l'exemple de les corts de Saragossa de 1646, i s'acabava demanat que es fes als catalans la mateixa concessió «respecte de les places i presidències en Nàpols, Sicília, Milà i Indies». La resposta reial es limità a concedir una plaça en el Consell de Santa Clara de Nàpols (és a dir, al *Sacro Regio Consiglio*) i una altra en el Magistrat extraordinari de Milà⁵⁴.

Austracistes a Itàlia

De la mateixa manera que l'«espanyolització» dels territoris italians s'havia produït de manera progressiva, també la fi de la seva pertinença a la Monarquia va ser gradual. La conquesta de Milà, Nàpols, també Sardenya, i a la fi Sicília, es va fer en nom d'un príncep que reivindicava la totalitat de l'herència espanyola. Esglaonadament (el 1711, el 1714, el 1725, fins i tot el 1734) es va fer evident que Carles d'Àustria no era el successor del rei Carles II d'Espanya, sinó de l'emperador Josep I d'Àustria.

La Guerra de Successió i l'etapa anterior varen assistir a una renovada presència de magistrats catalans a Itàlia. Per part borbònica, Francesc Ametller va exercir el càrrec de *consultor* del regne de Sicília, una plaça reservada a espanyols des del regnat de Carles I. La primera dona d'Ametller havia estat una dama de la noblesa siciliana. Ametller era el regent de l'Audiència de Mallorca quan els austriacistes varen triomfar a l'illa el 1706. A Sicília va reprimir un moviment similar el 1708. Hi va romandre fins la fi del domini espanyol el 1713⁵⁵.

Autors del segle XVIII i historiadors del segle XX donen el qualificatiu de «catalans» a tota mena d'espanyols exiliats, seguidors de Carles d'Àustria⁵⁶. En principi no podem pas qualificar de catalans Domingo Almarza i Nicolás Blanco i Blasco, enviats a Nàpols i Sicília per l'emperador Carles VI. Cal afegir que els autors coetanis no varen veure amb bons ulls els «catalans» de Carles d'Àustria. Se'ls atribueix corrupció i avidesa⁵⁷.

Dissortadament els catàlegs de magistrats napolitans de l'època virregnal es deturen el 1700, i no podem seguir de manera sistemàtica la presència de magistrats catalans. Aprofitarem les referències donades per la bibliografia.

Domènec Aguirre era un dels jutges de l'Audiència durant el regnat de Carles II. Havia estat nomenat jutge de cort el 1694 i oïdor el 1698. L'Arxiduc el va nomenar pel seu Consell d'Aragó el 1706. També va formar part de la Junta d'Estat i Guerra. El 1713 va sortir de Barcelona amb l'emperadriu Elisabet Cristina. Des de Nàpols va escriure que havia estat designat president del Consell de Santa Clara i lloctinent de la *Sommaria*⁵⁸. D'aquí va ascendir al Consell d'Espanya de Viena; per emprar el títol llatí, va ser conseller «*in regio supremo hispanico concilio aulico viennensi*». Allí va ocupar una de les places de regent corresponents al regne de Sardenya. El 1717 va passar a una de regent per Nàpols. Va arribar a ser degà de l'esmentat Consell⁵⁹. El 1718 havia obtingut la dignitat de comte.

Aguirre és conegut, sobretot, com autor del «*Tractatus de tacita onerum et conditionum*» i el «*Discursus super officiis venalibus Generalitatis Cataloniae...*», aquest darrer publicat a

54. *Constitucions de Catalunya*, 1704, p. 163-164. Capítol 21 de les Corts de 1702.

55. Archivo General de Simancas. Gracia y Justicia. Leg. 814.

56. Francesca GALLO, «La Sicilia di Carlo VI», *Dilatate l'Impero in Italia. Asburgo e Italia nel primo Settecento*, a cura de Marcello VERGA, Cheiron, 21, Bulzoni editore, 1994, p. 189.

57. Marcello VERGA a *Dilatate l'Impero*, pp. 8, 17 i 37. «Anche una certa storiografia recente ... troppo incline ad una facile condanna della monarchia "spagnola" de Carlo VI e dei suoi corrotti e avido ministri catalani».

58. Marco Nicola MILETI, «Ordine legale e potere giurisdizionale. Arbitrio e giustizia nella Napoli austriaca», dins *Frontiera d'Europa*, n.º 2, Napoli, p. 31. La ciutat de Nàpols havia protestat perquè un no regnicola assumia la presidència del tribunal suprem del regne.

Virginia LEON, «Origen del Consejo Supremo de España en Viena», *Hispania*, LII, n.º 180. J. ALBAREDA a *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona 1992, p. 14-15. Més extens el *Diccionari biogràfic* de S. ALBERTÍ, Barcelona 1964, p. 28-29.

59. Victor FERRO, p. 264.

Viena el 1721⁶⁰. El seu fill Josep, nascut a Barcelona, que havia estat jutge de cort de l'Audiència de Catalunya, va exercir càrrecs financers a Itàlia sota els Habsburg. A Nàpols va ser governador de la duana de Foggia, president (1727) i lloctinent (1730) de la *Sommaria*. El 1729 formava part d'una junta de moneda. Va ser també comissari de la marina de guerra i va participar en els projectes d'establiment d'un banc anomenat de Sant Carles. El 1743 el trobem com a president de la direcció de finances al ducat de Màntua⁶¹.

L'obra d'Aguirre portava l'elogi d'un altre magistrat austriacista, Miquel Esmandia, catedràtic de la universitat de Barcelona que havia estat, el 1701, un dels consultors de la Generalitat. L'Arxiduc el va nomenar auditor d'artilleria (1706), auditor general de l'exèrcit (1707)⁶² i regent de l'Audiència de Mallorca (1710). Havia obtingut les dignitats de ciutadà honorat (1708) i de marquès d'Esmandia. A Itàlia va ocupar una plaça en el Senat de Milà, i a Viena va ser fiscal i regent del Suprem Consell d'Espanya i d'Itàlia (1729-1733).

La historiadora Virginia León cita entre els «*ministros togados*» exiliats Lleó Peyrí, «*juez criminal de Cataluña*», que en aquell moment es trobava a Maó⁶³. La família Peyrí va destacar en el seu servei a la casa d'Àustria. Pere de Peyrí, nascut a Vilanova d'Escornalbou i veí d'Alentorn, va obtenir la dignitat de ciutadà honorat el 1681 i la de cavaller el 1700. Va ser convocat a les Corts de 1701 i 1705. En aquestes darreres també foren convocats els seus fills Lleó, Joan i Josep⁶⁴.

El comte Lleó Peyrí, que havia estat jutge de la Regia Cort de Barcelona, va ser una persona important a l'administració del virregnat de Nàpols durant els anys 20 del segle XVIII, en concret durant el govern del cardenal Althann. Peyrí va ocupar els càrrecs de conseller del *Sacro regio consiglio*, governador de Càpua, jutge de la moneda i de l'Annona (1722). La seva força radicava en simultanejar la seva plaça en el Col·lateral amb la secretaria d'estat i guerra del virrei. La historiografia napolitana el considera home de gran astúcia i habilitat, que gaudia de la confiança del marquès de Rialp, el barceloní Ramon Vilana-Perlas, secretari del Consell d'Espanya a Viena. La correspondència entre els dos catalans es perllonga durant 20 anys (1714-1734). Es considera Peyrí un típic representant de la fortuna de la burocràcia catalana sota els austríacs, eficaçment descrita per Pietro Giannone a la seva *Vita*⁶⁵.

Després de la conquesta de Nàpols pels Borbons, el 1734, els Peyrí es van replegar sobre els territoris de la casa d'Àustria a la Itàlia del Nord. Un Peyrí va ser senador de Milà, i president del Consell de Justícia de Màntua el 1750. Un comte Pietro Peyrí, és citat com conseller de la cambra de comptes de Màntua⁶⁶.

El 1707 havia estat nomenat jutge del *Sacro Regio Consiglio* el Dr. Francesc Solanes, catedràtic de la Universitat de Barcelona, que havia estat un declarat austracista. Solanes va romandre al tribunal durant tot el virregnat austriac, havent assolit el 1730 la dignitat de president de la institució, com ho havia estat Aguirre⁶⁷.

Un altre jurista català a la Itàlia dels Habsburg va ser Ignasi Maranyosa, de ben coneguda família lleidatana. El sabem primer a Viena i en els anys 20, a Milà. Allí estava mentre un fill seu demanava una regiduria municipal al monarca borbònic⁶⁸.

Encara hem de considerar els càrrecs de jurisdicció eclesiàstica. Carles VI nomenà jutge del tribunal de la Monarquia Sícula el canonge Josep Rifos, que tingué un paper important a Sicília, al costat d'altres ministres «catalans», enviats per Rialp⁶⁹.

60. *Dizionario biografico degli italiani*, I (1960), p. 512.

61. VOLTES BOU, «Mercedes nobiliarias concedidas por el Archiduque Carlos de Austria», *Documentos y estudios*, Instituto Municipal de Historia, X, 1962, p. 97, nota 106.

62. Virginia LEÓN, *Entre Austrias y Borbones*, Madrid 1993, p. 231.

63. Francisco José MORALES ROCA, *Próceres habilitados en Cortes del Principado de Cataluña (1599-1713)*, Madrid, cita 93, 1983. II, p. 25.

64. Raffaele AJELLO, *Arcana Juris*, Napoli 1976, p. 182 i 223-224. Antonio di VITTORIO, *I Austraci e il Regno di Napoli*, Napoli 1973, I, pp. 191 i 203; II, pp. 26, 337 i 453. Anna CASELLA, «Il Consiglio Collaterale e il cardinale d'Althann», dins R. AJELLO, editor, *Pietro Giannone e il suo tempo*, Napoli 1980, II, p. 596-598, n. 42.

65. Carlo CAPRA, dins *Il Ducato di Milano da 1535 a 1796*, Torino 1984, p. 279. 283 i 464. *Manual de Novells Ardis*, XXIII, p. 139 i 219. CASTELLVI, *Narraciones históricas*, Barcelona 1996, I, 368. TORRES ANAT, *Diccionario*, p. 606.

66. Josep M^a. TORRAS i RIBÉ, *Els municipis catalans d'Antic Règim (1453-1808)*, Barcelona 1983, p. 230.

67. Francesca GALLO, *op. cit.* p. 203, nota 43.